

SZILÁGYI EMŐKE RITA

Az önkéntes száműzetés alakzatai és trópusai

Oláh Miklós Brüsszelben

Azt kérdeed, hol vagyok és tudni kívánod, mit csinállok? Meghajlok az akaratod előtt: Brabanciában tartózkodom a királyné szolgálatában, akinek kedvező és kedvezőtlen sorsát férje, Lajos király halála óta hűségesen követtem mind a mai napig. Semmi mást nem teszek most itt, mint hogy az irodalommal foglalkozom (*literarium otium*), amelyben lelkem nyugtalanságai, gondjai és folyamatosan felbukkanó zavarai valamelyest megnyugvásra lenek.¹

Egy eddig kiadatlan levelében írja ezeket a sorokat Oláh Miklós egy közelebb-ről meg nem nevezett barátjának 1533 nyarán. Az idézett részlet, mondhatni, kvintesszenciáját adja mindazon képeknek, amelyekkel a kora újkori *exilium*-irodalomban találkozunk: a *negotium*tól való távollét, az irodalommal való foglalkozás, amely elsősorban – és főként – gyógyír a zaklatott lélek (*[per-]turbatio, sollicitudo*) fájdalmaira, s csak másodsorban munka. Tanulmányomban Oláh Miklós önkéntes száműzetésének írásbeli lenyomatát kívánom bemutatni, ismertetve azon stratégiákat, motívumokat és stilisztikai eszközöket, amelyeket alkalmazott. Exiliuma idején keletkezett művei közül azokat vet-

* A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj és az MTA Prémium Posztdoktori Kutatói Program támogatásával készült.

1 „Quod queris, ubi sim et scire cupis, quid agam. Morem geram tuae voluntati. Sum in Brabantia servitiis Reginae meae adhuc addictus, cuius et prosperam et adversam fortunam ab obito Ludovici regis pro mea in eam fide debitam in hunc diem sum sequutus. Nihil autem hic nunc magis ago, quam otium literarium, in quibus quantum animi mei sollicitudines, curae et turbationes patiuntur, versos continue.” – Olahus ad Amicum, Brüsszel, 1533. 07. 23. MNL-OL, P 108, Rep. 71, Fasc. 23, fol. 422.

tem górcső alá, amelyekben reflektál valamiképpen a hazájától² való távolságra, önkéntes száműzetésének tényére. Önreflektív vagy helyzetmeghatározó gesztusok érhetők tetten hol expliciten, hol impliciten elsősorban a levelekben és néhány helyütt a *Hungariában*; az *Athilában* és a versekben azonban szinte egyszer sem.

Rövid történeti kontextus

Oláh Miklós a mohácsi vészt követően a megözvegyült királyné társaságában elhagyta az országot: előbb Pozsonyba, majd onnan Znojmon, Lincen, Innsbruckon és Augsburgon keresztül Brüsszelbe ment. Levelei alapján 1531. július 2-ától körülbelül az 1540-es évek elejéig (1540–42?) kisebb-nagyobb megszakításokkal tartózkodott itt mint Mária királyné személyi titkára, illetve a Habsburgok tanácsadója. Több mint tíz év távol a hazájától, családjától, barátaitól, javaitól. 33 évesen emigrált, egy félbemaradt karriert hagyva maga mögött és már közel járt az 50. évéhez, mikor hazatért, hogy egy, a korábban minden bizonnyal sokkal fényesebb pályát fusson be. Ami közte van: az emigráció, a magány, az Észak-fok, idegenség, és aztán valami más: az előbb vigasztaló, majd hasznossá váló barátságok kötése és ápolása, a politikai érzék kifejlődése és – ma úgy mondanánk – egy új imázs megszületése: az emigránsból előbb ünnepezt író, majd hazatérve sikeres politikus lesz. Na de hogyan válik a kudarc nyereséggé és a hátrány előnnyé?

Leveleskönyv: a liminalitás élménye és reprezentáció

Oláh élethelyzetét az ország elhagyásától kezdve egészen 1533-ig, tehát a korai leveleiben, egyértelműen száműzetésként értékeli: az *exilium* szót használja a legtöbb esetben állapota leírására és ilyenkor gyakran utal annak reménybeli átmenetiségére, liminalitására.³ Ennek egyik jele, hogy a hazába,

- 2 A haza (*patria*) fogalom alatt elsősorban a Mohács előtti Magyar Királyság értendő, másodsorban esetenként Oláh birtokai, melyekért néha aggódó sorokat küld provisorának, Ceglédi Jánosnak.
- 3 „ab exilio tam diuturno in patriam ad amicos, fratres, et propinquos nostros reducamur. [...] non aliorum quam tua causa hoc suscepimus exilium, nostrasque omnes facultates hostibus diripiendas reliquimus” – Olahus ad Ferdinandum, Linz, 1530. 02. 04. = *Oláh Miklós levelezése*, közli IPOLYI Arnold, Bp., MTA, 1875 (*Monumenta Hungariae Historica*,

házába, a barátaihoz és családjához való visszatérést várja, annak bekövetkezését biztosnak gondolja, illetve minden jótevőjének, segítséget nyújtó és hűséges barátjának azt ígéri, hogy meghálálja jótéteményüket, amint ezek a rossz idők elmúltak.⁴

Nem minden barátja hitte el azonban, hogy Oláh emigrációja kellemetlen. Amikor provisor, Ceglédi János a jelek szerint irigykedését fejezhette ki Oláh helyzete miatt, éles hangon csattan fel:

a száműzetés valamiképpen zordabb a halálnál [...]. Azt gondolod talán, hogy a Heszperidák kertjébe csöppentem, mikor itt vagyok? Vagy hogy semmi sem hiányzik számomra? Nagyon is tévedsz, ha ezt hiszed. Lehet, hogy nincs hiányom semmiben, de nagyon is sok dolog hiányzik, mikor távol vagyok az enyéimtől, mikor arról értesülök a te leveleiből és másokéból is, hogy hazánk minden órában nemcsak hogy nyitva áll a mocskos rablók előtt, hanem ki is van téve azok dúlásainak.⁵

Hogy mennyire kellemetlen dolog a száműzetés, még ha önkéntes is, kiderül abból a levélből is, amelyet Oláh Kálnay Imréhez írt két évvel korábban, még útban Brüsszel felé. Oláh annak szemléltetésére, hogy milyen zavarodott lelkiállapotban volt, mikor döntését meghozta, egy hajó-allegóriát alkalmaz: „Nagy zavarodottságtól hánykolódott lelkem, akár hajó a tenger viharában, hogy vajon Flandriába menjek, mivel a királyné ott van, vagy hazámban maradjak enyéimmal.”⁶ Ezt a képet valószínűleg másokhoz írt leveleiben

25), 31. „Nos omnes, qui in hoc exilio sumus, torquemur. Mirum est nobis omnibus desiderium, patriae nostrae iam tandem revisendae.” – Olahus ad Thúróczy, Linz, 1530. 02. 28. = *Uo.*, 50.

4 „Ex quibus omnis nostra spes pendet, et liberationis nostrae ab exilio constans fiducia.” – Olahus ad Macedonem, Linz, 1530. 03. 18. = *Uo.*, 59. „Hoc modo me liberabis ab exilio, et reddes tibi devinctum, obligatumque, hic quidquid ego in honorem, statum et commoditatem tuam fatere potero, tam libenter faciam, quam pro me facerem, voluntas nunquam deerit, modo non desit aut modus aut facultas.” – Olahus ad Corn. Scepperum, Brüsszel, 1533. 03. 07. = *Uo.*, 313.

5 „Exilium durius quodammodo morte. [...] An putas me in hortum Hesperidum decidisse, dum hic sum? An mihi nihil deesse? Erras certe si hoc putas. Esto nihil desit, deest tamen multum cum absum a meis, cum patriam in horas et ex tuis literis et ex aliorum audiam, non modo perviam esse latronibus spurcissimis, sed etiam expositam illorum direptioni.” – Olahus ad Johannem Cegledium, Brüsszel, 1533. 09. 03. = *Uo.*, 403.

6 „Magna iactabatur animus meus, ceu navis in tempestatibus maris, perturbatione, an eundem mihi in Flandriam cum Regina sit, vel in patria cum meis manendum.” – Olahus ad Calnay, Krems, 1531. 02. 05. = *Uo.*, 124.

is alkalmazta, ugyanis éppen ezzel az allegóriával zárja sorait Arnoldus van Bergheick, latinus nevén Oridius is, amikor válaszelevelében együttérzését fejezi ki barátja fájdalma miatt.⁷

Az *exilium* kifejezés 1533 után szép lassan kikopik Oláh leveleiből, viszont mindvégig jelen marad szóhasználatában a *perturbatio*, azaz a mindenféle lelki zavarokra használt gyűjtőfogalom. A legfőbb témák, amelyeknél előkerül, a következők: (1) mindenekelőtt a bizonytalanság, hogy mitévő legyen. Bárhogyan is lesz, sztoikus magaviseletre inti magát: nyugodt lélekkel (*aequo animo*) kell elviselnie, amit a sors ráért; (2) olyan szomorúság gyötri, hogy nem is képes több levelet írni; (3) fogadkozik, hogy miképpen hálálja majd meg barátai jótéteményeit, és azt tervezi, hogy mikor tér már haza, meddig marad kint; (4) nem tudja megszokni a külföldiek szokásait; (5) sokan irigykednek, hogy külföldön van, de ha megismernék a körülményeit, nem tennék; (6) nem mer levelet írni ezekben a bizonytalan időkben, ezért az átadó személye és megbízhatósága felértékelődik; (7) a távollevő barátok segítik, az igaz barát ismérve, stb. E témák egyáltalán nem tűnnek különlegesnek, megfogalmazásukban pedig számos klasszikus minta ismerhető fel. A legpregnansabban talán azok a részletek mutatják, milyen forrásokból dolgozott szerzőnk, ahol az itt felsorolt lelki zavarokról esik szó. Ha nem is szó szerinti idézet, de legalábbis szó- és fogalomhasználat szintjén egyértelműen érzékelhető Cicero *Tusculumi beszélgetések* 4. és 5. könyvének ismerete és hatása.⁸ Cicero, aki száműzetése idején alkotta meg munkássága javát, e mű 4. könyvét annak szentelte, hogy a lelket zavaró különféle indulatokat megvizsgálja, illetve az azokra adott filozófiai útmutatásokat bemutassa; az 5. könyv pedig arról szól, mi jelentheti a boldogságot a *vir bonus*, azaz a hazájáért felelős és erényes polgár számára. A száműzetéstől szenvedő, felkavarodott lélek jelei, a zavarok kiegyensúlyozott, nyugodt lélekkel (*aequo animo*) való elviselése mind ennek a műnek a visszatérő elemei; valamint az is, hogy a legnagyobb szerencsét-

7 „Exilium tuum tam mihi dolet et patriae deliquium, quam vnice gaudeam te nauculae hactenus satis quassae nauclerum celitus datum.” – Arnoldus Oridryus ad Olahum, Angia, [1531.] 03. 11. = *Uo.*, 126.

8 „Est igitur Zenonis haec definitio, ut perturbatio sit [...] aversa a recta ratione contra naturam animi commotio. Quidam brevius perturbationem esse adpetitum vehementiorem, sed vehementiorem eum volunt esse, qui longius discesserit a naturae constantia. Partes autem perturbationum volunt ex duobus opinatis bonis nasci et ex duobus opinatis malis; ita esse quattuor, ex bonis libidinem et laetitiam, ut sit laetitia praesentium bonorum libido futurorum, ex malis metum et aegritudinem nasci censent, metum futuris, aegritudinem praesentibus; quae enim venientis metuuntur, eadem adficiunt aegritudine instantia.” – CICERO, *Tusc. disp.*, IV, VI, 11.

lenség a száműzetés, amelyben hiába tűnik úgy, hogy az ember nem nélkülöz éppenséggel semmit sem, mégis örök hiányérzete van.⁹

Literarium otium

A számos nehézség és probléma ellenére akadnak azonban az önkéntes száműzetésnek előnyei is. Mindenekelőtt: több idő jut az irodalmi tevékenységre – egyrészt magára az irodalmi művelődésre, másrészt az alkotói folyamatokra is. Ha csak a művelődést néznénk, ez nyilvánvalóvá válik abból, ha megfigyeljük, hogy az 1530-as években kezd el szerzőnk először görög szavakat, szövegrészleteket beszúrni mondandójába, s ez idővel egyre gyakrabban és hosszabban is megesik. Könnyű belátni, hogy ennek a tendenciának a háttérében Oláh brüsszeli görög stúdiumai állnak, amelyeket Jacobus Danus vezetésével végzett.¹⁰ Az aktív írói tevékenység bemutatásakor sem kell messzire menni a párhuzam keresésében: elég Oláh két kortársának, egyúttal két igen jó barátjának esetét felidézni. Legutóbb Kasza Péter mutatott rá Brodarics Istvánról írt monográfiájában, hogy Brodaricsnak esélye sem lett volna máskor vagy másképpen megírni leghíresebb művét, a *Historia versissima* című mohácsi beszámolót, ha nem vonult volna el néhány hónapra a közügyektől, s élvezte volna lengyel barátjának, Piotr Tomickinak a vendégszeretetét.¹¹ Bár Brodarics nem önkéntes száműzöttként tartózkodott távol hazájától, abban mégis hasonló a helyzete Oláhéhoz, hogy művének megszületése politikai pártváltásának intervallumára esik, tehát amikor épp liminális volt a helyzete. Ugyanígy: Rotterdami Erasmus is önkéntes száműzetése idején alkotta meg munkáinak javát, és bár sokszor szavát adta barátainak, hogy hazatér, ezt az ígéretét nem váltotta be, tegyük hozzá, nem is igyekezett beváltani.

9 „Exilium, credo, quod in maxumis malis ducitur. Id si propter alienam et offensam populi voluntatem malum est, quam sit ea contemnenda, [sicut a] paulo ante dictum est. Sin abesse a patria miserum est, plenae miserorum provinciae sunt, ex quibus admodum pauci in patriam revertuntur. „At multantur bonis exules’. Quid tum? parumne multa de toleranda paupertate dicuntur? Iam vero exilium, si rerum naturam, non ignominiam nominis quaerimus, quantum a perpetua peregrinatione differt?” – CICERO, *Tusc. disp.*, V, XXXVII, 106–107.

10 Jacobus Danus, eredeti nevén: Jakob Jespersen (?–1549?), Oláh görögtanára, bővebben: *Contemporaries of Erasmus: A Biographical Register of the Renaissance and Reformation*, Vol. 2, ed. Peter G. BIETENHOLZ, Toronto, 1995, 234–235.

11 KASZA Péter, *Egy korszakváltás szemtanúja: Brodarics István pályaképe*, Pécs–Bp., Kronosz Kiadó–Magyar Történelmi Társulat, 2015 (Sziluett), 161.

A *Leveleskönyv* tanúsága szerint a kezdeti időszakban csupán a levélírásban merül ki Oláh írásos munkássága, igaz – elnézve a fennmaradt levelek számát – ez sem csekély teljesítmény. Egy 1531-ben, közelebbről meg nem nevezett barátjának írt levelében ír először új tervéről: „Eltökéltem magamban a minap Brüsszelben, a városban, amihez már egészen hozzászoktam, hogy irodalmi tevékenységre adom a fejem, hogy az [ti. az irodalmi tevékenység] az idő terhét, ami a hazámat fenyegető veszély miatt óriási és szinte elviselhetetlen, felfalhassa.”¹² E tervét azonban lassították, meg-megszakították bizonyos körülmények. Egy évvel később, 1532-ben így ír Arnoldus Oridriusnak:

A görög grammatika kiadásodat, még ha nem is biztatnál, ahogyan teszed igen szívélyesen, akkor is nagyon szívesen forgatnám hasznomra. [...] Nagy bánatomra azonban ettől a tiszteletre méltó irodalmi foglalatosságtól többnyire elszólítanak hol az udvari kötelezettségek, hol pedig hazám különféle szerencsétlenségei, amelyek nap mint nap érkeznek hozzám.¹³

Udvari kötelezettségek ide, bénító hírek oda, az elhatározásától számítva végül öt évvel később elkészült Oláh első komolyabb munkája, a *Hungaria*, illetve nem sokkal később annak a folytatása, az *Athila* is. *Leveleskönyvében* az 1536-os és későbbi levelek közt sajnos nem találni olyan darabot, amelyet ő maga írt volna, s melyben a *Hungariára* reflektálna, ismerjük azonban Petrus Nannius, Franciscus Craneveldius és a többi brüsszeli barát igen hízelgő véleményét Oláh irodalmi alkotásáról. Úgy tűnik, valami megváltozhatott időközben. Oláh egy 1536-os, Cornelius Grapheushoz írt levelének mellékleteként küldi el egy versét, amelyhez pár sort hozzáfűzve excusálja magát a vers erdélyi (*Transylvanus*) vagy még inkább erdei (*sylvanus*) voltáért. Jól látszik tehát, hogy nem magyarázkodik amiatt, hogy távol ír a hazájától, s emiatt hibák lehetnek benne. Oláh ugyanis ekkorra már olyan barátokra és ismerősökre tett szert, akik előtt nem amiatt szükséges magyarázkodni, hogy

12 „Deliberaram mecum hisce diebus Bruxellae, cui civitati iam assuetus eram, otio me operam daturum literario, et molestiam temporis, quam ex patriae meae periculo maximam et paene intollerabilem accepi, ut cumque fieri posset devorare.” – Olahus ad Amicum, Tornaco, 1531. 12. 10. = *Oláh Miklós levelezése, i. m.*, 172.

13 „Tua illa Graece grammatices editione, etiamsi non hortareris, ut facis amicissime, tamen pro meo commodo uterer quam libentissime. [...] Hoc tamen magno mihi est dolori, me tum per aulica negotia, tum per varias patriae meae calamitates, quae indies ad me afferuntur, ab hoc otio honesto litterario plerumque avocari.” – Olahus ad Arnoldum Oridrium, Brüsszel, 1532. 03. 02. = *Uo.*, 203.

honnan, hanem hogy *hogyan* ír. A honvágyat mintha kezdené elhomályosítani a *respublica litteraria* ragyogó fénye.

Hungaria: elhallgatás és sosevolt gazdagság

A *Leveleskönyvétől* némileg eltérő stratégiát és eszköztárat találunk Oláh talán leghíresebb munkájában, a *Hungariában*. Oláh e művét az autográf jegyzetekkel ellátott bécsi kézirat saját kezű bejegyzése szerint 1536. május 16-án fejezte be Brüsszelben. *Az olvasóhoz* címzett prologusként szolgáló versben¹⁴ a szorongató gondot (*anxia cura*) okolja azért, amiért nem lett jobb a műve, a szorongást (*solliciti temporis anxietas*), amely e korszak sajátja, s amely nem tette lehetővé, hogy jobban elmélyedhessen a tanulmányokban. Arra azonban csak egy egészen apró allegorikus utalást tesz – hasonlóan a már említett hajó-allegóriát tartalmazó levélhez –, hogy történetesen távol van hazájától: „Nézd el, kérlek, hogyha találsz földrajzi hibákat, / hisz geta partoktól messzire ring a hajóm.”¹⁵ Ezen az egy apró utaláson kívül azonban explicite a szöveg egészében egyszer sem említi, hogy külföldről és pláne, hogy (önkéntes) száműzetésből, szorongva szerezte volna a művét. Morzsákat nagyítóval találni ugyan, mint amikor forrásaiként provisorát, Ceglédi Jánost vagy az erdélyi püspököt, Gerendi Miklóst idézi, de ezt megtehetné akkor is, ha történetesen Magyarországon tartózkodna.

Szembetűnő azonban, hogy sokszor megemlíti *jelen időben* Mohács előtt szokásban lévő dolgokat, mintha az elmúlt tíz évben mi sem történt volna, például Csepelről szólván megjegyzi, hogy II. Lajos és Mária itt különösen szerettek vadászni, vagy hogy a királyné nemrégiben bevezettette a vizet az óvári belső várakba, „hogy a vár levegője az élő folyóvíz hatására frissebb és egészségesebb legyen”.¹⁶ Mohácsról, a legfájdalmasabb eseményről, száműzetése tulajdonképpen kiváltó okáról így ír: „Pécstől négy mérföldre van északkelet felé a Duna partjára épült Mohács mezőváros, a Duna a várossal

14 „Si nihil in nostro est lepidi grative libello, / Anxia me melius scribere cura vetat. / Mens etenim duro patriae confecta periclo / Torpet et est longo nunc hebetata malo. [...] Et cui non studii requies, sed multa laborum / Sollicitique fuit temporis anxietas. [...] Si quid inest mendae topicis ignosce precamur / Nam procul a Gethico littore cymba mea est.” – *Ad lectorem* = N. OLAHUS, *Hungaria*, ed. C. EPERJESSY et L. JUHÁSZ, 1938, 1.

15 *Az olvasóhoz* = OLAH Miklós, *Hungária*, ford. NÉMETH Béla, Bp., Magvető, 1985 (Gondolkodó Magyarok), 10.

16 *Uo.*, 39.

szemben vadnevelő szigetet alkot, királyom, Lajos, vereségéről gyászos hírű, erről azonban, mivel nincs itt helye a róla való írásnak, úgy hiszem, inkább hallgatnom kell, mintsem keveset mondjak.”¹⁷ Egy másik helyütt, a budai vár elfoglalásáról szólva szintén praeteritiót találunk: „Mindezeket [ti. a kódexeket] a török, Lajos király Mohács-mezei halálát követően, amely 1526. augusztus 29-én következett be, s miután Budát a következő szeptember 8-án elfoglalta, részint szétszaggatta, részint, miután más célokra az ezüstöt letépte, széthajigálta.”¹⁸ E ponton az olvasó joggal várna még folytatást – azonban Oláh hirtelen váltással a Dunáról kezd el mesélni. Mindkét mohácsi utalás kapcsán tehát marad az elhallgatás alakzata, a csönd retorikája.

De nem csupán a mohácsi vészről nem akar szólni. A Mohács óta eltelt tíz év történéseire is csak ímmel-ámmal utal: a bécsi kéziratban akad egy-két olyan autográf bejegyzés, amelyet aztán ő maga húzott ki, ezért a kiadásokba nem került bele, pedig érdekes adalékokkal szolgál Oláh politikai állásfoglalásáról. Az egyik legérdekesebb talán a székesfehérvári örkanonokságról szóló részlet: „Ebben az egyházban – amely az én örkanonoki, azaz kincstárnoki tisztségem és még több kiváló papi hivatal révén is figyelemre méltó – kell az esztergomi érseknek a királyokat és királynőket felkennie s megkoronázni, mert másként nem tekinthetők törvényes uralkodónak.”¹⁹ A kéziratban e mondat után beszűrt egy félmondatot, amit aztán ki is húzott: „jóllehet mostanában a szétdarabolt királyságban erre nem figyeltek oda”.²⁰ A betoldásában feltehetőleg azokra a zavaros időkre utal, amikor is két legális uralkodó versengett a hatalomért, polgárháborús helyzetet okozva.²¹ Ezt azért érdemes megjegyezni, mert bár akadnak olyan bekezdései, sőt későbbi betoldásai is a szövegnek, amelyekben aktualizálja az olvasó ismereteit, ezek azonban rendre olyan témákban kerülnek elő, amelyek nem tűnnek kardinálisnak. Azon

17 *Uo.*, 41. „A Quinque-Ecclesiis abest ad quatuor miliaria orientem septentrionalem versus oppidum Mohacz ad ripam Danubii situm ex opposito oppidi insulam ferarum altricem facientis, clade Ludovici regis mei funestum, de qua, ut hic locus scribendi non est, ita silendum potius, quam pauca dicenda arbitror.” – OLÁHUS, *Hungaria, i. m.*, 15.

18 OLÁH, *Hungária, i. m.*, 27. „Praeter has et aliae duae erant bibliothecae in locis diversis arcis, sed prioribus inferiores, quas omnes Turca post Ludovici regis ad campum Mohaacz interitum, qui anno millesimo quingentesimo vigesimo sexto, vigesima nona Augusti contigit, Buda Septembris sequentis octava die postea capta partim dilaceravit, partim in alios usus argento detracto dissipavit.” – OLÁHUS, *Hungaria, i. m.*, 9.

19 *Uo.*, 29–30.

20 „quamuis nostro tempore Regno diuiso id non fuit obseruandum” – Wien, ÖNB, Cod. Lat. 8739, 9v.

21 Köszönöm Kasza Péternek az előadásomhoz fűzött értékes megjegyzéseit.

aktualizáló betoldásai (*nostro tempore, in hac aetate*), amelyeket nem húzott ki, csupa olyan módosítást tartalmaznak, amelyeknek nincs jelentősége, mint például annak, hogy a jelenlegi havasalföldi vajdát hogyan is hívják.²² A kettős királyság, a polgárháború azonban, úgy tűnik, vállalhatatlan téma, nem illik bele Oláh Hungaria-képébe. Oláh Magyarországnál ugyanis megállt az idő: a folyamok vizában és különféle halakban, a földek termésben, a városok kincsben és borban gazdagok.

Konklúzió

Kulcsár Péter az *Athila*-kiadás utószavában így írt: Oláh „Írással jobbára csak külföldön foglalkozott: sűrűn levelezett itthoni barátaival, költeményeket küldött nekik. Gondolatvilágát a távoli, pusztuló haza képe töltötte ki. Ezért is foglalkoztatta a magyar történelem összeállításának gondolata.”²³ – Ez a kép véleményem szerint némileg módosításra szorul. Oláh emigrációs éveinek kezdetén lépten-nyomon jelzi, hogy mennyire szorong hazájáért, mennyire haza vágyik és milyen zaklatottá teszik a hírek – idővel azonban, úgy tűnik, ez a honvágy átalakult, enyhült és, mondhatni, megszépült. Ennek nemcsak az időbeli és térbeli távolság az oka, hanem az is, hogy Oláh brüsszeli évei alatt elkezdett egy újféle imázst felépíteni: a humanista íróét, aki a korszak nagyjaival levelezésben áll, egymás műveit lektorálják, de ugyanakkor ő egyszerre mind egy Habsburg-hű politikus is. Ahogyan *Leveleskönyvé*be is gondosan megválogatta, kiknek és miről szóló leveleit veszi fel, ugyanilyen alapos megfontolások vezethették, amikor a *Hungariát* megírta. Ha a *Leveleskönyv* politikai portfólió készülő egyházi karrierjéhez, akkor a *Hungaria* belépő a *respublica litteraria* elit klubjába: Magyarország, ahonnan a szerző származik, maga a tejjel-mézzel folyó Kánaán. Az önkéntes száműzetés, bár szomorú élethelyzet, de egyszerre mind kiváló alkalom is egy új szerzői profil létrehozására. A brüsszeli évek írásai alapján, úgy tűnik, Oláh ügyesen használta fel a rendelkezésére álló időt: az emigráns megtalálta hangját és hazatalált.

22 „Huius princeps nostra hac aetate est Radwl, qui waÿwoda appellatur.” [Kiemelés tőlem: Sz. E. R., ezeket a szavakat toldotta be Oláh a margón.] – Wien, ÖNB, Cod. Lat. 8739, 20r. A szövegben VII. Raduról van szó, aki 1535–1545 közt immáron második ízben töltötte be ezt a tisztséget.

23 KULCSÁR Péter, *Oláh Miklós: Athila, utószó = Humanista történetírók*, vál., szöveggond. és jegyz. KULCSÁR Péter, Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1977, 1093.

